

فصلنامه علمی «پژوهش انحرافات و مسائل اجتماعی»

شماره ششم، زمستان ۱۴۰۱: ۱۶۹-۱۳۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۱/۱۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۴/۰۴

نوع مقاله: پژوهشی

بررسی اکتشافی زمینه‌های بروز فساد اداری در شهرداری تهران

* بهزاد همتی

** علیرضا کریمی

*** فریبا همتی

چکیده

پدیده فساد اداری در دنیای امروز به‌ویژه کشورهای در حال توسعه به عنوان یکی از مهم‌ترین موانع پیشرفت جامعه مطرح شده است. این پدیده، آسیب‌های جبران‌ناپذیری بر سرعت حرکت چرخ توسعه در جامعه وارد کرده، اعتماد و سرمایه اجتماعی را در جامعه تضعیف می‌کند و نهادهای اجتماعی را از انجام رسالت‌ها و وظایف خاص خود به دور می‌سازد. از این‌رو در این پژوهش تلاش شد تا مسئله فساد اداری، عوامل زمینه‌ساز و سازوکارهای رخداد فساد در شهرداری تهران و نحوه تعامل عوامل مؤثر در بروز فساد اداری و ماندگاری آن بررسی و کاوش شود. برای رسیدن به اهداف پژوهش، راهبرد روشی استفاده شده، طرح اکتشافی بود. در این راستا محقق از روش ترکیبی یا تلفیقی استفاده کرده است، به این صورت که بخش اول با روش کیفی گراند تئوری با استراتژی استقرایی - اکتشافی بوده است. نتایج به‌دست‌آمده از گراند تئوری در مرحله دوم که بخش کمی بوده، از طریق ابزار پرسشنامه و با روش پیمایش ارزیابی شده است. بر اساس یافته‌های پژوهش، بروز فساد اداری در شهرداری تهران ناشی از یازده عامل اصلی زمینه‌ساز فساد است. در بخش «به چه میزان در شهرداری وجود دارد»، بیشترین میزان وجود فساد مربوط به زمینه اخذ رشوه در مراحل

*نویسنده مسئول: دانش‌آموخته دکتری جامعه‌شناسی، دانشگاه خوارزمی تهران، ایران

behzadhemati69@gmail.com

alireza.karimi@khu.ac.ir

faribahemati1356@gmail.com

**دانشیار گروه آموزشی جامعه‌شناسی، دانشگاه خوارزمی تهران، ایران

***دانشجوی کارشناسی آموزش ابتدایی، دانشگاه آزاد واحد ایلام، ایران

نقشه‌ریزی و صدور پایان کار با میانگین ۴/۰۱ بوده است. در بخش «به چه میزان خودتان یا همکارانتان با این پدیده مواجه بوده‌اید»، بیشترین میزان مواجهه مربوط به عامل اهمال‌کاری و صدور حسن انجام کار و نبود نظارت با میانگین ۲/۹۵ بوده است.

واژه‌های کلیدی: فساد اداری، ساختار سازمانی فسادخیز، فرهنگ سازمانی فسادزده، محمل‌های فسادزا، گراند تئوری، فساد.

مقدمه

فساد اداری^۱، یکی از بیماری‌های مزمن و در واقع کهنه‌ترین جراحی در نظام اداری تلقی می‌شود؛ زیرا پدیده‌ای همزاد دولت است. به این معنا که از وقتی که فعالیت‌های بشری شکل سازمان‌یافته به خود گرفت، فساد اداری نیز در نتیجه تعاملات درونی و تعامل با محیط، از متن سازمان‌ها ظهور کرد. از همین‌رو دولت‌ها از همان آغاز شکل‌گیری خود نگران سوءاستفاده شخصی صاحب‌منصبان و کارگزاران دولتی از موقعیت و امتیازات شغلی بوده‌اند (Pellegrini & Gerlagh, 2004: 44). همان‌گونه که ساترلند^۲ (۱۹۴۹) نیز بیان می‌کند، فساد اداری یکی از اشکال انحراف‌های اجتماعی است و از لحاظ تقسیم‌بندی انحرافات ذیل انحرافات سازمانی^۳ یقه‌سفیدان قرار می‌گیرد (مشونیس، ۱۳۹۶: ۳۵۲). به طور کلی فساد به عنوان استفاده از مناصب عمومی برای منافع شخصی یا به عبارت دیگر استفاده از موقعیت رسمی یا وضعیتی عمومی در راستای تحقق منافع شخصی تعریف شده است (Treisman, 2000: 15).

فساد، پدیده‌ای است که کمابیش در کشورهای مختلف جهان وجود دارد، اما شکل، میزان، نوع، سطح و شیوع آن در جوامع مختلف، متفاوت است و تحت تأثیر عوامل مختلفی قرار دارد. اما سه نکته مشترک در ارتباط با فساد وجود دارد که باید مورد توجه قرار گیرد: فراگیر بودن، زیان‌آور بودن و قابل کنترل بودن. بر این اساس امروزه همه نظام‌های سیاسی-اجتماعی دریافته‌اند که فساد و تخلفات اداری، یکی از مهم‌ترین تهدیدها در راستای دستیابی به ثبات، توسعه و پیشرفت اقتصادی-اجتماعی برای آنهاست؛ زیرا پدیده فساد اداری در دنیای امروز و به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه به عنوان یکی از مهم‌ترین موانع پیشرفت جامعه مطرح شده است. این پدیده، صدمات جبران‌ناپذیری را بر سرعت حرکت چرخ توسعه در جامعه ایجاد کرده، همچنین مسیر توسعه و پیشرفت جامعه را مسدود و محدود می‌کند و فرآیند تحقق عدالت اجتماعی را به تعویق می‌اندازد.

باید اشاره کرد که در سطح شهرداری‌ها نیز فساد به عنوان یکی از مسائل مهم

-
1. Corruption
 2. Edwin Sutherland
 3. Organizational deviations

مدیریت شهری عنوان می‌شود. در واقع باید گفت که ترسیم و تصویر کلی وضعیت شهرداری از نظر سلامت اداری، پایه‌های راهبردهای مبارزه با فساد و ارتقای سلامت در نظام خدمات عمومی است. اما این در حالی است که در چندین سال گذشته شاهد بروز فسادهایی در شهرداری^(۱) و نقض نظام خدمات و سلامت اداری در آن هستیم. شهرداری تهران به عنوان یکی از بزرگ‌ترین نهادهای نیمه‌دولتی که در عرصه خدمات عمومی و اجتماعی فعالیت دارد، می‌تواند بر افزایش و یا کاهش اعتماد مردم به نظام اداری و به تبع آن کل نظام اجتماعی - سیاسی تأثیرگذار باشد (ر.ک: عباس‌زاده واقفی و دیگران، ۱۳۹۶). این نهاد با بودجه سالیانه (سال ۱۴۰۱) معادل ۵۶ هزار میلیارد تومان (ر.ک: بودجه سال ۱۴۰۱ شهرداری تهران و شرکت‌های تابعه آن، پرتال شهرداری تهران) دارای شرایط مالی خاص و گردش مالی گسترده‌ای است که امکان بروز تخلفات خرد و کلان زیادی را فراهم می‌کند. همچنین شهرداری تهران دارای ۲۲ سازمان، ۲۴ شرکت تابعه و ۱۲ مرکز و ستاد است (ر.ک: پرتال شهرداری تهران سازمان‌ها، شرکت‌های تابعه و ستادها، ۱۴۰۰) که بروکراسی وسیعی را فراهم آورده که نیازمند بررسی خاص مکانیزم‌های عملکردی آنهاست.

در وجهی کلان‌تر نیز باید بیان کرد که بررسی فساد اداری در نهاد شهرداری تهران مسئله‌ای اجتماعی است که بروز فسادهای گوناگون در چند سال گذشته منجر به آن شده که اعتماد عمومی نسبت به این سازمان و به تبع آن کل نظام سیاسی - اجتماعی کشور خدشه‌دار شود. این امر هم اعتماد و سرمایه اجتماعی را به اضمحلال می‌کشاند و هم کارایی نهاد شهرداری را کم می‌کند. هر یک از این موارد در پژوهش‌های خاصی مورد توجه قرار گرفته‌اند^(۲). در بیانی کلی باید گفت که مدیریت شهری در معنای خاص آن یعنی شهرداری، هنگامی می‌تواند از کارایی و بهره‌وری مناسبی برخوردار باشد که اعتماد شهروندان را به عنوان سرمایه اجتماعی کسب کند. اما میزان اعتماد شهروندان به مدیریت شهری و شهرداری در تهران در سطح پایینی قرار دارد (حاجیانی و دیگران، ۱۳۹۱: ۵۵). همچنین باید اشاره کرد که سازمان شهرداری از جمله سازمان‌هایی است که بسیاری از مردم در زندگی روزمره، ارتباط زیادی با آن دارند و وجود فساد در جنبه‌ها و بخش‌های مختلف، اثرات منفی زیادی بر ارزیابی شهروندان از کل نظام حکمرانی و سیاسی خواهد داشت. این امر موجب می‌شود که اعتماد اجتماعی به نهاد

شهرداری و به تبع آن کل نظام سیاسی کم شود و فرسایش سرمایه اجتماعی نسبت به نهاد شهرداری تهران تشدید شود.

پس باید گفت که بررسی فساد اداری در شهرداری تهران به عنوان یک نهاد با ساختار اداری و سازمانی خاص و گسترده با رویکرد کیفی آن، هم با هدف شناخت زمینه‌ها و فرآیندهای خاص بروز فساد اداری و پیامدهای آن در این نهاد می‌تواند به کنترل و مبارزه با فساد اداری و کاهش پیامدهای مخرب آن برای نظام اداری کارگشا باشد؛ زیرا شهرداری تهران به عنوان یکی از بزرگ‌ترین نهادهای نیمه‌دولتی که در عرصه خدمات عمومی و اجتماعی فعالیت دارد، می‌تواند بر افزایش و یا کاهش اعتماد مردم به نظام اداری و به تبع آن کل نظام اجتماعی - سیاسی تأثیرگذار باشد (ر.ک: عباس‌زاده واقفی و دیگران، ۱۳۹۶). همچنین با توجه به اهمیت مبارزه و کنترل فساد، شروع مبارزه با فساد از سطح محلی و درگیر شدن آن در تدوین سیاست‌ها، استراتژی‌ها و برنامه‌های ضد فساد مستلزم آگاهی یافتن بر شرایط حاکم بر آن است. از این‌رو انجام پژوهش اکتشافی با هدف آگاهی یافتن بر این شرایط و کمک به تدوین استراتژی‌های کنترلی اهمیت می‌یابد.

بنابراین انجام پژوهش حاضر با توجه به ماهیت خاص آن از دو وجه اکتشافی و کاربردی دارای اهمیت است؛ زیرا در وجه اکتشافی، آگاهی یافتن بر زمینه‌ها و فرآیندهای خاص بروز فساد اداری در شهرداری تهران می‌تواند سبب بسته شدن منافذ بروز فساد اداری در شهرداری شود. همچنین در وجه کاربردی، نتایج حاصله می‌تواند برای کاهش فساد اداری در ساختار سازمانی شهرداری تهران استفاده شود.

بنابراین آنچه برای محقق در این پژوهش، سبب و زمینه دغدغه‌مندی را فراهم آورده است این است که: چرا با وجود مجموعه‌ای بی‌شمار از قوانین تخصصی مبارزه با فساد، نهادهای تخصصی مبارزه با فساد و اهتمام جدی نسبت به کنترل فساد، باز هم شاهد بروز فسادهای مکرری در نظام اداری شهرداری تهران به عنوان مورد مطالعه پژوهش هستیم؟ چه سازوکارها و چه مکانیزم‌هایی وجود دارد که فساد به این نحو می‌تواند بروز و ظهور کند و در بدنه نظام اداری شهرداری رخنه کرده و نهادینه شود؟ از این‌رو تلاش محقق در این پژوهش این است که به زمینه‌های بروز فساد، شاخص‌های فساد، عوامل تسهیلگر و فرآیندهای زمینه‌ساز بروز فساد اداری در شهرداری تهران دست یابد تا از این طریق بتوان به اهداف ترسیم‌شده در پژوهش دست یافت.

پیشینه پژوهش^(۳)

دیمیتریس باتزیلیس^۱ (۲۰۱۹) در پژوهشی با عنوان «رقابت انتخاباتی و فساد، شواهدی از فساد در شهرداری در یونان» به بررسی مسئله فساد اداری و پیامدهای آن پرداخته است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که شهرداری‌ها به عنوان مهم‌ترین نهاد درگیر با مردم، نقش اساسی در شکل‌دهی به اعتماد عمومی و ایجاد سرمایه اجتماعی برای یک نظام سیاسی دارند و به موازات بروز تخلف و فساد در شهرداری، نوعی بی‌میلی سیاسی و بی‌اعتمادی به نظام سیاسی پیش می‌آید.

دینسر^۲ (۲۰۲۰) در پژوهشی با عنوان «اثرات مقررات فدرال بر فساد در ایالات متحده» به بررسی نقش مقررات در بروز فساد اداری پرداخته است. با استفاده از مقررات جدید فدرال و شاخص سازمانی دولتی، شاخص برای اندازه‌گیری مقررات فدرال و شاخص محکومیت‌های فساد موجود را بررسی کرده‌اند. این محققان، اثرات مقررات فدرال در فساد در ایالات متحده را بررسی کرده‌اند. به نظر آنان با کنترل چندین متغیر جمعیتی و اقتصادی از جمله شاخص آزادی اقتصادی مؤسسه، که اندازه و دامنه دولت در ایالات متحده را اندازه‌گیری می‌کند، رابطه‌ای مثبت و معنادار از نظر آماری بین مقررات فدرال و فساد یافته‌اند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که قوانین، پیامدهای مهمی در سیاست دارند. به عبارت دیگر می‌توان با کاهش اندازه و دامنه دولت در سطح ایالت، اثر مقررات را در سطح فساد فدرال کاهش داد.

توماسو جومونی^۳ (۲۰۲۱) در پژوهشی با عنوان «قرار گرفتن در معرض فساد و مشارکت سیاسی شواهد از شهرداری‌های ایتالیا» به بررسی مسئله فساد اداری در شهرداری‌های این کشور و تأثیر آن بر مشارکت سیاسی پرداخته است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که افشای فساد در شهرداری‌های ایتالیا با کاهش مشارکت رأی‌دهندگان بر مشارکت شهروندان در انتخابات تأثیر می‌گذارد و دلیل آن از بین رفتن اعتماد عمومی به بدنه نظام سیاسی است.

1. Dimitris Batzilis

2. Denser

3. Tommaso Giommoni

عباس‌زاده واقفی و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «شناسایی علل بومی بروز فساد اداری: مطالعه مورد شهرداری تهران» به بررسی علل بروز فساد اداری پرداخته‌اند. هدف پژوهش حاضر، شناسایی و اولویت‌بندی علل کلیدی ایجاد فساد اداری در شهرداری تهران است. روش تحقیق مورد استفاده، آمیخته متوالی اکتشافی با استفاده از ابزار کیفی و کمی است. در رتبه‌بندی علل بروز فساد اداری در شهرداری تهران نتایج نشان داد که میان سه عامل سازمانی، فردی و محیطی مؤثر در بروز فساد اداری، عوامل فردی به عنوان اولویت اول، عوامل سازمانی اولویت دوم و عوامل محیطی اولویت سوم هستند.

آقازاده و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «تدوین مدل علّی بروز فساد اداری در مناطق شهرداری» به بررسی فساد اداری در شهرداری‌ها پرداخته‌اند. نتایج به‌دست‌آمده از پژوهش نشان می‌دهد که در سطح فردی، عوامل فردی درونی شامل عدم پایبندی به دین، عدم پایبندی به اخلاق و ریسک‌پذیری و عوامل فردی بیرونی (وابسته به شرایط) شامل نیاز مادی، احساس بی‌عدالتی، جامعه‌پذیری نامناسب و میزان ارتباط با ارباب‌رجوع در تمایل به فساد نقش دارند. در سطح سازمانی نیز عوامل پیشگیرانه شامل اطلاع‌رسانی و فرهنگ ضد فساد، مناسب بودن سازوکارهای نظارتی و مقابله با فساد و شفافیت و پاسخگویی و عوامل افزایش‌اثر بخشی شامل درآمد ناپایدار، استفاده از فناوری اطلاعات، کیفیت تصمیم‌ها، کیفیت و نحوه اجرای قوانین و مقررات و شایسته‌سالاری در بروز فساد در شهرداری‌ها نقش دارند.

عابدی جعفری و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «شناسایی عوامل فردی مؤثر بر تمایل به فساد اداری در شهرداری تهران» به بررسی فساد اداری پرداخته‌اند. نتایج پژوهش نشان داده است که در سطح فردی، نیاز مادی، عدم پایبندی شرعی، عدم پایبندی به ارزش‌های اخلاقی، احساس بی‌عدالتی، جامعه‌پذیری نامناسب، ریسک‌پذیری و میزان ارتباط زیاد با ارباب‌رجوع، عوامل اصلی تمایل به فساد اداری در سطح فردی در شهرداری تهران هستند.

میعادفر و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «فرا ترکیب مطالعات فساد اداری و راهکارهای مقابله با آن در شهرداری تهران» به بررسی مسئله فساد اداری و عوامل مرتبط با آن در شهرداری تهران پرداخته‌اند. نتایج پژوهش نشان داد که عوامل فساد

سازمانی در شهرداری تهران عبارتند از: ضعیف شدن ایمان و مذهب، بی‌ثباتی شغلی و وجود مشکلات مالی با حقوق ناکافی، تبعیض در پرداخت حقوق، احساس بی‌عدالتی، ارتباط تلفنی و حضوری با ارباب‌رجوع، شفاف بودن مدیر، حس ثبات شغلی، سوءاستفاده از مقام و قدرت، پارتی‌بازی در استخدام، انتخاب و ارتقای مدیران بر اساس روابط و شایستگی، شایسته و باتجربه بودن در انجام وظایف، اعتماد به مدیر در تأیید کارها.

حیدری مدویته و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان «بررسی تأثیر فساد اداری بر سرمایه اجتماعی با نقش میانجی شفافیت سازمانی در شهرداری تهران» به بررسی رابطه میان فساد اداری و سرمایه اجتماعی پرداخته‌اند. نتایج به‌دست‌آمده از آزمون فرضیه‌ها نشان داد که فساد اداری بر سرمایه اجتماعی با نقش میانجی شفافیت سازمانی در شهرداری تهران، تأثیر معنی‌داری دارد. همچنین بر تأثیر فساد اداری بر شفافیت سازمانی، تأثیر فساد اداری بر سرمایه اجتماعی و تأثیر شفافیت سازمانی بر سرمایه اجتماعی تأکید دارد.

جمع‌بندی و نقد پیشینه تجربی

پژوهش‌هایی درباره فساد اداری در ارتباط با شهرداری تهران انجام شده است که شرح برخی از آنها رفت. شاید در نگاه اول انجام پژوهش دیگری در این زمینه، امری تکراری و غیر کاربردی به نظر برسد؛ اما این پژوهش‌ها بیشتر به فساد و مظاهر بروز آن توجه داشته‌اند و یا در گام رو به جلوتر، عامل فساد را در ارتباط با متغیرهایی خاص سنجیده‌اند و کمتر به شرایط سازمانی شهرداری تهران و خصایص سازمانی به عنوان عوامل تسهیلگر بروز فساد و فرآیندها، محمل‌های خاص، کنش‌های اجتماعی، شرایط علی و زمینه‌ای که در سازمان شهرداری تهران وجود دارد و منجر به بروز فساد شده‌اند، توجه کرده‌اند. این امر نشان می‌دهد که میزان توجه به نحوه عملکرد بخش‌های مختلف در سازمان شهرداری تهران که فراهم‌کننده و ایجادکننده محمل‌های فساد هستند، در پژوهش‌های قبلی کمتر مورد بررسی بوده‌اند. باید نسبت به این قضیه آگاه بود که با توجه به ساختار سازمانی گسترده، نیرو و منابع انسانی زیاد، گردش مالی بسیار بالا، تعامل با شرکت‌های متعدد، وجود قراردادهای خرد و کلان و مجموعه ارتباطات میان

این عوامل، فرآیندها و محمل‌های خاصی ایجاد می‌شود که باید نحوه عملکرد آنها را شناخت تا بتوان عوامل بروز فساد در شهرداری تهران را با آنها کشف کرد. از این‌رو در پژوهش حاضر تلاش بر این بوده است که عوامل زمینه‌ای و تسهیلگر بروز فساد در بخش کلان (ساختاری) و خرد (عاملیت و کنش فردی) مورد توجه قرار گیرد تا فرآیندهای خاص بروز فساد اداری را که در شهرداری تهران محمل بروز فساد بوده‌اند، شناسایی و بررسی کند؛ آنچه که در پژوهش‌های قبلی به آن توجه ویژه‌ای صورت نگرفته است. نکته مهم دیگری که در این پژوهش دنبال شده است، تلاش برای بررسی نقش زمینه‌ها، فرآیندهای محمل فساد و پیامدهای فساد اداری برای سازمان شهرداری به طور همزمان در یک پژوهش است که اغلب در پژوهش‌های پیشین، کمتر به این امور توجه شده است و تنها یک بخش را بررسی کرده‌اند.

مبانی نظری

با توجه به آنکه پژوهش حاضر مبتنی بر رویکرد اکتشافی بر اساس منطق استقرایی است، استفاده از نظریه‌ها و رویکردهای یادشده در روند اجرایی پژوهش، تنها با هدف ایجاد حساسیت نظری برای محقق است تا بتواند مسئله فساد اداری را از زوایای متعددی بنگرد و با دیدی جامع به شناخت مسئله بپردازد.

رویکرد وبری به فساد سازمانی به مثابه پدیده‌ای نگاه می‌کند که از درون بوروکراسی نابالغ بیرون آمده است؛ جایی که هنوز اقتدار عقلانی- قانونی ظهور نکرده است. بر اساس اندیشه و مباحث وبر در زمینه مدرنیته و بوروکراسی، بهتر آن است که از منظر تکاملی به این مسئله نگاه کرد. بر این اساس فساد، نشانه‌ی یک مرحله‌ی نخستین و بسیار ابتدایی جامعه است و نهایتاً با غلبه بوروکراسی حرفه‌ای و عقلانی از بین خواهد رفت. اندیشه وبر در زمینه فساد، اول باید با تمایز بین سه نوع آرمانی سلطه آغاز شود که اساس تحلیل روابط بین حاکم و محکوم را شکل می‌دهد. دوم، چشم‌انداز وبری در مورد فساد، دو محصول عمده را ارائه می‌کند: ۱- چشم‌اندازی برای تحلیل اشکال نظام‌مند فساد که دارای ویژگی «شبکه تعاملات متقابل» است و جایی است که فساد و علل آن در زمینه وسیع‌تری از شکل خاصی از سلطه و حکومت شخصی واقع می‌شود. ۲- مفهوم نظم قانونی- عقلانی که پایه و اساس درک صریح و روشن از فساد را شکل می‌دهد و

سوءاستفاده از قدرت عمومی برای نفع شخصی و انحراف از نظم مشروع در قلب مفهومی آن واقع شده است (دوگراف و دیگران، ۱۳۹۴: ۱۲-۷۲).

دورکیم نابهنجاری را به وجود کنترل‌ها ربط می‌دهد. یک جامعه عادی (بهنجار)، جامعه‌ای است که در آن روابط اجتماعی به خوبی کار می‌کند و هنجارهای اجتماعی (مقررات) به خوبی مشخص و متمایز شده است. زمانی که روابط و هنجارها شروع به شکسته شدن می‌کند، کنترل‌هایی که آنها را می‌آفرینند، شروع به از میان رفتن و خراب شدن می‌نمایند. دورکیم اشاره می‌کند که شکست این کنترل‌ها به جرم منجر می‌شود. او به‌ویژه به موقعیت‌هایی توجه می‌کند که در آن ظهور آرزوهای کنترل‌نشده به جرم منتهی می‌شود. هرگاه نابهنجاری در جامعه وجود داشته باشد، کنترل‌ها شروع به ناپدید شدن می‌کنند (رابرتسون، ۱۳۷۴: ۲۶۱). مرتون نیز مانند دورکیم از دیدگاه کارکردگرایی به جرم می‌نگرد و انحراف را نتیجه عدم تعادل در نظام اجتماعی می‌داند. وی نابسامانی را به عدم تعادل بین اهداف تایید شده اجتماعی و وسایل مورد تایید برای نیل به آنها نسبت می‌دهد (همان: ۲۷۲).

نظریه‌های رهیافت کنترل اجتماعی که اساساً در امتداد اندیشه دورکیم هستند، بر این باورند که وقتی کنترلی بر افراد وجود ندارد، احتمالاً انحراف افراد نیز بیشتر است. به طور کلی باید گفت که اندیشه مرکزی رویکرد کنترل اجتماعی بر این است که انحراف، نتیجه کنترل‌های غیر مؤثر است. از این منظر می‌توان گفت که کنترل اجتماعی شامل آن سازوکارهایی است که جامعه به وسیله آنها، تسلط خود را بر افراد اعمال کرده، از این طریق آنها را وامی‌دارد که با ارزش‌ها و هنجارهای جامعه هم‌نوا باشند (کوزر و روزنبرگ، ۱۳۸۵: ۱۰۶). دورکیم معتقد است که اساس کنترل اجتماعی در تفکر فرد نسبت به تکالیف اخلاقی است که فرد را وامی‌دارد که به اطاعت از یک قاعده تن دهد (همان: ۱۰۸).

تراویس هِرشی^۱ از نظریه‌پردازان کنترل اجتماعی نیز بر این باور است که برای بزهکار شدن فرد، نیازی به عوامل انگیزشی نیست؛ انسان‌ها اگر به حال خود واگذارده شوند، ذاتاً امکان ضد اجتماعی شدن در آنها بالا خواهد رفت و فقط با قرار گرفتن در چارچوب قیود اجتماعی است که قادر به خویش‌نمایی شده، به مقررات جامعه‌ای که به آن تعلق داشته و تحت کنترل آن قرار گرفته‌اند، احترام می‌گذارند (Hirschi, 1969: 16). او

1. Travis Hershey

بر این اعتقاد است که کج‌رفتاری زمانی واقع می‌شود که پیوند میان فرد و جامعه ضعیف باشد یا گسسته شود. هرشی معتقد است که چهار عنصر اصلی باعث پیوند فرد و جامعه می‌شود. این حلقه‌های چهارگانه عبارتند از: وابستگی^۱ (پیوستگی اجتماعی)، تعهد^۲ (ملتزم به قواعد اخلاقی)، درگیری (درآمیختگی) و اعتقاد^۳ (باورمندی) (Hirschi, 1969: 18).

بی‌سازمانی اجتماعی عبارت است از وضعیت عدم توفیق مقررات. سه نوع عمده بی‌سازمانی عبارتند از: بی‌هنجاری ستیز فرهنگی و اختلال؛ در وضعیت بی‌هنجاری، مقرراتی وجود ندارد که تعیین کند چگونه باید رفتار کرد. در وضعیت ستیز فرهنگی، حداقل دو مجموعه مقررات متضاد وجود دارد که چگونگی رفتار را معین می‌کند. در چنین وضعیتی، کنشگران با عمل کردن به یک مجموعه از هنجارها از دیگر مجموعه‌های هنجاری تخلف می‌کنند. اختلال، حالت دیگری از ستیز فرهنگی است و زمانی روی می‌دهد که مقررات وجود دارد، اما همنوایی به آنها پاداش تعهدشده را تأمین نمی‌کند و یا برعکس به مجازات ختم می‌شود (رایبگتن و واینبرگ، ۱۳۹۵: ۵۱). در دیدگاه بی‌سازمانی اجتماعی، عواملی چون کاهش کارایی نهادهای اجتماعی نظیر خانواده و تضعیف تقیدهای خویشاوندی به عنوان نیروهای غیر رسمی کنترل اجتماعی، کاهش انسجام اجتماعی که پیامد رشد سریع صنعتی شدن، شهرنشینی و مهاجرت روزافزون به سوی حوزه‌های شهری است که جرایم را افزایش می‌دهند (همان: ۵۲).

برخی از محققان و اندیشمندان حوزه فساد اداری نیز بر نقش و ارتباط بین فرهنگ سازمانی و فساد اداری اذعان دارند. فرهنگ عمده‌ی جامعه و فرهنگ سازمانی، سازه‌های اصلی تأثیرگذار در فساد اداری هستند؛ زیرا فرهنگ یکی از عوامل مهم و تأثیرگذار در فساد اداری است. بی‌تفاوتی و تحمل در میان عموم مردم، فساد اداری را تشویق می‌کند. فرهنگ سازمانی، ارزش‌ها، اعتقادات و هنجارهای مشترک کارکنان یک سازمان است. ضعف فرهنگ سازمانی، عدم شفافیت و پاسخگویی در کل منجر به فساد می‌شود (Liu, 2016: 12). فرهنگ سازمانی می‌تواند زمینه‌ساز چهار کارکرد در سازمان شود که عبارتند از: هویت‌بخشی به کارکنان، شکل دادن به رفتار کارکنان، ایجاد تعهد درونی در کارکنان و در نهایت تقویت، ثبات و سازگاری کارکنان با سازمان (Brown, 1995: 14-17).

لومان می‌گوید زمانی که ارزش‌هایی از نظام اقتصادی در نظام قانونی یا سیاسی رخنه می‌کنند، به سوءاستفاده از منطق نظام دیگر منجر می‌شود و در چنین شرایطی، بروز فساد دور از انتظار نخواهد بود. لومان معتقد است که نظریه تمایز، تجزیه و تحلیل شرایط ساختاری اجتماعی فساد را ممکن می‌کند و می‌تواند شیوه‌هایی را نشان دهد که در آن ساختار کلان جامعه مدرن در سطح سازمانی دور زده می‌شود. لومان بیان می‌دارد که از تحلیل‌های نظریه نظام‌ها، توصیه‌هایی مستقیم در مورد چگونگی مبارزه با فساد قابل استخراج نیست (دوگراف و دیگران، ۱۳۹۴: ۱۷۹-۱۸۰). لومان معتقد است فساد در نتیجه هم‌پوشانی نظام‌ها اتفاق می‌افتد. برای مثال زمانی که ارزش‌هایی از نظام اقتصادی در نظام قانونی یا سیاسی رخنه می‌کند، به سوءاستفاده از منطق نظام دیگر منجر می‌شود (همان: ۶۷). پس فساد از طریق اعمال نفوذ و منفعت‌طلبی در سطح سازمان و شبکه‌ها رخ می‌دهد. با این توضیح، فساد میل خاصی به تشکیل شبکه دارد و آن را تنها می‌توان با تحلیلی بر اساس نظریه اجتماعی بازسازی کرد. در این راستا باید نخست رابطه بین سازمان و جامعه را بررسی، سپس از تمایز حاصله میان سطوح نظام پیروی کرد (همان: ۱۵۷).

فساد، گونه‌شناسی و زمینه‌های شکل‌گیری

ساموئل هانتینگتون^۱ در تعریف فساد اداری بیان می‌کند که: «فساد اداری شامل رفتار آن دسته از کارکنان بخش عمومی است که برای منافع خصوصی خود، ضوابط پذیرفته‌شده را زیر پا می‌گذارند» (هانتینگتون، ۱۳۸۲: ۹۰). این تعریف، تمامی انواع فساد اداری کارمندان دولت را در برمی‌گیرد. فساد اداری همچنین به معنی رعایت نکردن اصل فاصله از سوی مقامات دولتی، به منظور کسب امتیاز برای خود یا افراد وابسته است. پس فساد ابزاری نامشروع برای برآوردن درخواست‌های نامشروع در نظام اداری است. یا به زعم کارواخال^۲، فساد پدیده‌ای مربوط به شبکه روابط اجتماعی است. مشخصه اصلی هر شبکه، تبادلاتی است که بین اعضا صورت می‌گیرد. سه عامل حاکم بر این روابط است: جهت رابطه (عمودی و افقی)؛ منابع مورد مبادله (قدرت، ثروت، اطلاعات، کار و...) و نوع رابطه (رسمی و غیر رسمی). بنابراین فساد به عنوان نوعی از شبکه روابط

1. Samuel Huntington

2. Raul Carvajal

اجتماعی مربوط به تبادلات اعضای شبکه (تبادل پنهان)، در تخلف از وظایف است. از نظر کارواخال، فساد در سطح کلان، فرآیندی اجتماعی است که چهار مرحله دارد:

۱. ایجاد هسته فساد
۲. گسترش شبکه فساد
۳. رشد نمایی فساد (در این مرحله، افراد بیشتری از داخل و خارج گروه به شبکه فساد می‌پیوندند)
۴. مرحله ثبات: در این مرحله قدرت شبکه فساد به مرحله توازن و سازگاری با دیگر شبکه‌ها و سیستم‌های نظارتی می‌رسد (دوگراف و دیگران، ۱۳۹۴: ۴۴).

اسمیت، بحث درباره فساد و اقدامات فسادزا را شامل چهار دوره می‌داند:

۱. بحث از مسئله فساد به صورت مدرن و دانشگاهی از سال ۱۹۶۰ شروع می‌شود. در این برهه زمانی، فساد به عنوان یک مسئله و بحث محلی تلقی می‌شده است و اکثراً به رفتارهای فردی ارتباط داده می‌شده است. اکثر مباحث مطرح‌شده درباره فساد از یک طرف، پرسشی از جنس هنجارها و اخلاق است و از سویی دیگر، بحث حول مشارکت شهروندی و سیستم‌های غیر دموکراتیک می‌چرخد. در این دوره، تحقیقات مربوط به فساد درباره نخبگان و سیستم ابهام‌آمیز پارتی‌بازی به هزینه مردم است. در این دوران، تحقیقات صورت‌گرفته تاریخ نظری و مفهومی چندان عمیق و طولانی ندارد (Smith, 2007: 204).

۲. بعد از دوران فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، فساد و مباحث پیرامون آن و اتخاذ سیاست‌های ضد فساد، جنبه بین‌المللی پیدا کرده، از حالت محلی خارج شده و تبدیل به یک مسئله جهانی شده است. از این دوران به بعد بود که جامعه مدنی در مباحث فساد وارد شد و جهت‌گیری‌های صورت‌گرفته بیشتر متمرکز بر اقدامات فسادزا بود تا تئوری‌پردازی. در دوران بعد از جنگ سرد، فروپاشی رژیم‌های قبلی و تلاش برای خصوصی‌سازی و دموکراسی‌گرایی، فرآیندهایی بود که فساد را به عنوان مانع اصلی تعریف می‌کرد. بر همین اساس در طول فرآیندهای دموکراسی‌سازی جامعه و بازارگرایی، مبارزه با فساد در دستور کار بود و از جانب دیگر، تعهد به جامعه‌ی مدنی و نقش‌آفرینی آن در این عرصه از سوی سازمان‌های بین‌المللی افزایش یافت (Smith, 2007: 205).

۳. بحث از فساد و مباحث مربوط به آن در اواخر سال‌های ۱۹۹۰ تا سال ۲۰۰۰ حول مباحث دیگری متمرکز شد. در این دوره، بحث از فساد و اقدامات فسادزا مجدداً با تأکید

بر بافت محلي، اهميت ويژه‌اي يافت. در اين دوره تلاش بر اين بود كه تبين از فساد و اقدامات ضد فساد، تنوعات فرهنگي كشورها را در نظر بگيرد. بر همين اساس توصيه‌هاي بين‌المللي در ارتباط با دموكراسي‌سازي و خصوصي‌سازي مورد ترديد و پرسش قرار گرفت. بر همين اساس تأكيد بر جامعه مدني كه در دوره پيش در درجه اولويت اقدامات فسادزا بود، ديگر در اولويت نيست. آنچه در اين دوره براي مبارزه با فساد، اهميت ويژه‌اي داشت، دولت بود. در اين دوره ديگر قرار نيست جامعه مدني با فساد مبارزه كند، بلكه اين دولت‌ها و اراده سياست‌گذاران بود كه مي‌توانست فساد را كنترل كند و كاهش دهد (Smith, 2007: 205).

۴. از سال‌هاي مياني دهه ۲۰۰۰، مباحث ديگري درباره فساد و اقدامات فسادزا مطرح شد. در اين دوره، اين موضوع مطرح شد كه اقدامات و اصلاحات ضد فساد، چه پيامدهايي دارد و چگونه است كه برخي سياست‌ها پيروز شده و برخي ديگر شكست خورده‌اند. در اين دوره، فساد به عنوان يك گرايش علمي بين‌رشته‌اي، مقبوليت علمي يافت. بحث از جامعه مدني، نه به عنوان فرايند دموكراسي‌ساز، بلكه بيشتر به عنوان يك فرايند تاريخي و محلي در مباحث ضد فساد مطرح شد (Smith, 2007: 206).

بررسي اين تاريخچه مختصر نشان مي‌دهد كه فعاليت‌هاي كنترل فساد و اقدامات ضد فساد از سال ۱۹۶۰ آغاز شده، اما در سال‌هاي مياني دهه ۲۰۰۰ بوده است كه اهميت سياست‌هاي ضد فساد، اهميت بالايي يافته است. از اين دوران به بعد بود كه پيامدهاي فساد و همچنين پيامدهاي سياست‌هاي ضد فساد مورد كاوش قرار گرفت و مكاتب علمي به بررسي نظام‌مند فساد و راه‌هاي كنترل آن پرداختند.

فساد مي‌تواند برحسب شكل منافع و نوع رويه‌اي (چگونگي) كه فساد يا عمل مفسدانه رخ مي‌دهد، انواع مختلفي داشته باشد كه مهم‌ترين آنها عبارتند از:

۱. فساد فردي: در اين نوع از فساد، افراد صاحب‌منصب يا كاركنان، منافع شخصي‌شان را در نقش‌هاي خودشان به مثابه شهروندان خاص اخذ مي‌كنند.
۲. فساد نهادي: در اين نوع از فساد، افراد صاحب‌منصب و كاركنان، منافعي را دريافت مي‌كنند كه موقعيت‌هاي شغلي يا حرفه‌اي‌شان را درون سازمان ارتقا مي‌بخشد يا به تقويت ايدئولوژي سياسي‌شان كمك مي‌كند (Tanzi, 2001: 399-457).

۳. فساد تصادفی: فسادی است که از نظر تعداد دفعات و حوزه‌های رخ دادن نسبتاً کم و محدود است. در چنین مواردی جامعه به آن واکنش سریع نشان می‌دهد و آن را تحمل نمی‌کند و گزارش فساد به مراجع رسیدگی‌کننده ارائه می‌شود.

۴. فساد نظام‌مند: مورنو اکامپو^۱، فساد نظام‌مند را فساد حاد می‌نامد. فساد نظام‌مند زمانی است که اعمال، روابط و معاوضه‌های فسادآمیز آنقدر معمولی و مستقر شود که خود تبدیل به یک هنجار شود؛ به گونه‌ای که کسانی که ملتزم به هنجارهای جدید هستند، مورد تشویق و پاداش و آنهایی که پایبند به هنجارهای سابق بوده، اعتقاد به نامشروع بودن یک عمل فسادآمیز دارند، مورد تفتیح و حتی مجازات قرار می‌گیرند (Montinola & Jackman, 2002: 147-170).

زمینه‌های شکل‌گیری فساد، متعدد و متنوع است که در یک دسته‌بندی کلی می‌توان به دو سطح خرد و کلان تقسیم نمود. در سطح خرد باید به زمینه‌های فرهنگی و محیطی، زمینه‌های اداری و سازمانی و نظام شخصیتی اشاره کرد (رفیع‌پور، ۱۳۸۶: ۴۸؛ Rivas, 2012: 10-42؛ Seligson, 2006: 381-401). از مهم‌ترین زمینه‌های کلان شکل‌گیری فساد می‌توان متغیرهای سیاسی، حکومتی، بروکراتیک و اقتصاد انحصاری دولت را ذکر نمود (Andersen & et al, 2011: 387-471; Beekman & et al, 2014: 37-47; Dong & Torgler, 2011: 22; Treisman, 2020: 115).

روش‌شناسی پژوهش

برای رسیدن به اهداف پژوهش، راهبرد روشی استفاده‌شده، طرح اکتشافی متوالی بود. در این راستا محقق از روش ترکیبی یا تلفیقی استفاده کرده است، به این صورت که بخش اول با روش کیفی گراندد تئوری انجام شده است. برای جمع‌آوری داده‌ها از تکنیک مصاحبه نیمه‌ساختاریافته استفاده شده است و در جهت تحلیل داده‌های جمع‌آوری‌شده از روش‌های کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی استفاده شده است. نتایج به‌دست‌آمده از گراندد تئوری در مرحله دوم که بخش کمی بوده، از طریق ابزار پرسشنامه و با روش پیمایش در دو وجه «به چه میزان در شهرداری وجود دارد» و «به چه میزان خود یا همکارانتان با پدیده مواجه بودید» ارزیابی شده است.

جامعه آماری در این بخش، کارمندان ستادی شهرداری تهران بودند که بر اساس فرمول کوکران، حجم نمونه ۳۸۰ نفر انتخاب شد. برای دستیابی به نمونه از سه روش نمونه‌گیری طبقه‌ای، هدفمند و تصادفی استفاده شده است. در بخش پیمایش، محقق به دنبال این بود که یافته‌های بخش اکتشافی را سنجش و داوری نماید تا رتبه‌بندی رخداد هر عامل فسادزا در شهرداری تهران مشخص شود.

فرآیند کدگذاری به این شکل بود که ابتدا مصاحبه‌ها چندین بار مطالعه و بازبینی شد. در مرحله کدگذاری باز، مفاهیم درون مصاحبه‌ها بر اساس ارتباط با موضوعات مشابه در زمینه فساد طبقه‌بندی شد. نتیجه این مرحله، تقطیر و خلاصه کردن انبوه اطلاعات کسب‌شده از مصاحبه‌ها به درون مفاهیم و دسته‌بندی‌هایی است که در موضوعات مرتبط با هم مشابه بودند. در گام بعدی که کدگذاری محوری است، رابطه میان مقوله‌های تولیدشده (در مرحله کدگذاری باز) بررسی شد تا از طریق بسط ارتباط میان مقوله‌ها، یکی از آنها گسترش یابد. در نهایت در مرحله کدگذاری انتخابی، زمینه‌ها و دسته‌بندی‌های اصلی به صورتی نظام‌مند با هم مرتبط شد که در این راه چندین بار با دسته‌بندی‌های دیگر در ارتباط قرار گرفت تا تأیید اعتبار شد. در نهایت زمینه‌های بروز فساد در قالب تم‌ها یا مضامینی خاص و فراگیر شناسایی و تحلیل شد.

مشارکت‌کنندگان در این پژوهش، مدیران شهرداری تهران و همچنین مطلعان و متخصصان حوزه فساد بودند که برخی از آنها خارج از شهرداری تهران حضور داشتند. انتخاب افراد برای انجام مصاحبه بر اساس نمونه‌گیری هدفمند بود. مبنای هدفمندی، انتخاب افرادی بود که در پست‌های تخصصی مدیریتی قرار داشتند و همچنین استفاده از متخصصان حوزه فساد که بیشترین اطلاعات را در این زمینه داشتند. بعد از انجام مصاحبه با ۳۰ نفر، داده‌های جمع‌آوری‌شده به اشباع رسید و نکته جدیدی اضافه نشد^(۴). افراد مورد مصاحبه شامل ۳۰ نفر از مدیران و معاونان شهرداری تهران بوده‌اند که در پست‌های مدیریتی و همچنین بخش‌های خدماتی و عمرانی شهرداری تهران، سابقه خدمتی طولانی‌مدت داشته‌اند.

یافته‌های پژوهش

پس از تحلیل مصاحبه‌های پژوهش و استخراج مقوله‌ها از مصاحبه‌ها باید گفت که

فساد در نظر مصاحبه‌شوندگان دارای دو تعریف حداکثری و حداقلی است. در تعریف حداکثری با ملاک قرار دادن حقوق شهروندان به عنوان مبنای قضاوت، هر نوع تصمیمی که باعث تضییع حقوق شهروندان شود، مصداق فساد است. نگاه حداقلی در تعریف فساد به گونه‌ای است که فساد را فعالیت برخلاف قوانین و مقررات، خارج از ضوابط عمل کردن یا سلیقه‌ای عمل کردن می‌داند. تعاریف به‌دست‌آمده در این پژوهش از فساد در وجه علمی مبتنی بر استفاده از مناصب عمومی برای منافع شخصی یا به عبارت دیگر، استفاده از موقعیت رسمی، درجه یا وضعیتی عمومی توسط متصدی یک منصب برای منافع شخصی خود است. می‌توان سه شاخص کلی برای فساد را از محتوای مصاحبه‌ها به دست آورد که عبارتند از: تضییع حقوق شهروندان، تخلف از قوانین و هدررفت منابع. در این راستا مواردی همچون سوءاستفاده از موقعیت در راستای تحقق منافع شخصی، رعایت نکردن قانون، امضاهای طلایی برای اشخاص، صدور مجوزهای غیر قانونی، شفاف ثبت نشدن مراودات مالی، تبانی بین مدیران و پیمانکاران و ناظران و پیمانکاران، تخلف در صدور مجوز ساخت‌وسازها، هدر دادن منابع و اموال شهرداری در روند طرح‌های تحقیقاتی، فساد در واگذاری پروژه‌های کلان عمرانی و خدماتی، دیر وصول شدن مطالبات و تسویه حساب‌های پرداختی و دریافتی و پارتی‌بازی در استخدام‌ها و انتصابات به عنوان مواردی از فساد شناسایی شده است.

بر اساس یافته‌های پژوهش در بخش گراند تئوری، مهم‌ترین زمینه‌های بروز فساد اداری در شهرداری تهران شامل یازده مورد است که در جدول زیر می‌توان مشاهده کرد.

جدول ۱- مهم‌ترین زمینه‌های بروز فساد اداری در شهرداری تهران

جمله‌های پایه‌ای	کد محوری	مقوله اصلی (کدگذاری انتخابی)
<p>- برخی از مصوبات کمیسیون ماده ۵ که در راستای کسب درآمد برای شهرداری است، برخلاف طرح جامع به عنوان سند فرادست است. این امر اغلب ناشی از دخالت فلان مدیر یا منافع فلان شرکت است. A9</p> <p>- یکی از محورهای بروز تخلف و گاه فسادزا، مناقشه میان دولت و شهرداری درباره برخی از موضوعات مانند گسل و تراکم فروشی است که بدون شک تخلف از طرح تفصیلی است. A21</p> <p>- اعمال نفوذ در تهیه طرح تفصیلی جدید از طریق تطبیق پهنه‌های طرح تفصیلی جدید با جاهایی که پیشتر تغییر کاربری داده بودند. املاک گران‌قیمت را با قیمت پایین به افراد خاصی در شهرداری واگذار کرده، تغییر کاربری می‌دهند و بعد در طرح تفصیلی جدید، کاربری تجاری برای آن تعریف می‌کنند. A30</p> <p>- اعضای شورا همه عضو منطقه هستند. این خود محل بسیاری از نابهنجاری‌های حاصل‌شده از شورای معماری مناطق است. A23</p>	<p>- اخذ تصمیم‌ها برخلاف طرح تفصیلی - اعمال نفوذ نیروهای برون‌سازمانی بر تصمیم‌های کمیسیون‌ها - وجود نهادهای موازی تصمیم‌گیر در صدور احکام - نادیده‌انگاری تصمیم‌ها و احکام کمیسیون‌ها به واسطه رشوه</p>	<p>۱- کمیسیون‌های غیر مستقل و قانون‌گریز</p>

جمله‌های پایه‌ای	کد محوری	مقوله اصلی (کدگذاری انتخابی)
<p>- آنچه اغلب اتفاق می‌افتد و بسیار عجیب است این است که یک شرکت حاضر به انجام یک کار یا پروژه از طریق برگزاری مناقصه نیست و باید به شرکت‌های خاص دیگری واگذار شود که این امر از طریق ترک تشریفات انجام می‌شود و این عین تخلف و فساد است.</p> <p style="text-align: center;">A19</p> <p>- به وضوح دیده شده که برخی از مدیران قراردادهای واگذاری‌ها را از طریق برگزاری مناقصات به آشنایان خود داده‌اند. ۲۶A</p> <p>- بارها گزارش‌هایی رسیده که برخی را تهدید به شرکت نکردن در فلان مناقصه کرده‌اند تا مناقصه را فرد خاص یا شرکت خاصی برنده شود. آیا این چیزی به جز فساد است؟ ۲۶A</p> <p>- شرکت‌های نور چشمی اصلاً وارد مناقصات نمی‌شوند و اصولاً کارشان از طریق شرکت‌های وابسته انجام می‌شود. ۹A</p>	<p>- واگذاری به شرکت‌های خاص و غیر رقابتی بودن</p> <p>- لابی‌گری و حذف سایر پیمانکاران</p> <p>- تخلف و تبانی در تعیین قیمت واگذاری‌ها</p> <p>- واسطه‌گری شرکت‌های وابسته شهرداری در واگذاری‌ها</p> <p>- انجام مناقصات صوری در واگذاری پروژه‌های خاص</p>	<p style="text-align: center;">-۲</p> <p style="text-align: center;">فرآیندهای واگذاری رانتی‌شده</p>
<p>- بدون شک مشخص نبودن موضوع و محل تخصیص بودجه‌ها در برخی از حوزه‌ها در چندین سال گذشته و اعمال تبصره‌های متعدد، راه را برای فرار بودجه فراهم کرده است. A16</p> <p>- نکته مهمی که وجود دارد این است که بر بودجه سازمان‌ها و شرکت‌هایی که خودشان هم منابع درآمدی دارند، هیچ‌گونه نظارتی وجود ندارد و این زمینه را برای بروز تخلفات و فسادهایی فراهم کرده است. شرکت‌هایی که تخلفات مالی فسادزا داشته‌اند، در این گروه</p>	<p>- مبهم بودن موضوع و محل تخصیص بودجه</p> <p>- ضعف روند نظارتی بر صرف بودجه و مکانیزم کنترلی در این بخش</p> <p>- سیستم</p>	<p style="text-align: center;">-۳</p> <p style="text-align: center;">نظام بودجه‌بندی مبهم و وابسته</p>

جمله‌های پایه‌ای	کد محوری	مقوله اصلی (کدگذاری انتخابی)
<p>بوده‌اند. A20</p> <p>- باید گفت که همواره پول‌هایی به حساب متمرکز نمی‌آمده و در اختیار بخش‌ها بوده است تا هر طور که بخواهند آن را هزینه کنند. اینگونه بوده است که بودجه، راهی برای فساد شده است. A28</p> <p>- محمل دیگر فساد که همواره وجود داشته است، رواج هزینه‌های فاقد اعتبار بوده است؛ به این صورت که بسیاری از فعالیت‌ها پیش از تصویب اعتبار انجام می‌گرفت و بعداً اعتبار آن تصویب و تأمین می‌شد. این امر ناشی از دخالت و اختیارات مدیران در درگیری شهرداری در فعالیت‌های غیر مرتبط است. A9</p>	<p>حسابرسی ضعیف و ضعف در گزارش‌های برخط مالی</p> <p>- دخالت مدیران در تخصیص بودجه و هزینه‌کرد</p> <p>دلخواهی آن</p>	
<p>- در شهرداری، هیچ سازوکار و دستورالعمل یا مصوبه‌ای درباره انتخاب و انتصاب مدیران تخصصی وجود ندارد و هر کسی با هر روزمه و تخصصی می‌تواند در شهرداری مدیر ارشد شود. این امر خود زمینه‌ساز فساد است. A8</p> <p>- آنچه همواره رخ داده این است که هرگاه مدیری به سمتی منصوب می‌شود، گروه دلخواه خود را به همراهش به آن منطقه می‌برد. این موضوع محملی برای فساد می‌شود، چون تمام آن محدوده را با اختیارات خود اداره می‌کنند. در شهرداری بارها شاهد تخلفات این‌چنینی بوده‌ایم. A1</p> <p>- در دوره‌های گذشته، شهرداران مناطق، اموال عمومی مانند ورزشگاه‌ها یا استخرها را با استفاده از اختیارات خود برای انتفای شخصی به افرادی خاص می‌دادند و</p>	<p>- نداشتن روند مشخص در انتخاب و انتصاب مدیران - اختیارات فراقانونی مدیران - عملکردهای غیر قانونی مدیران و ضعف نظارت بر آنها</p>	<p>۴- نظام هیئتی و محفلی انتخاب مدیران و انجام عملکردها</p>

جمله‌های پایه‌ای	کد محوری	مقوله اصلی (کدگذاری انتخابی)
<p>آنها از این اموال عمومی برای نفع شخصی خود استفاده می‌کردند. A7</p>		
<p>- بارها اتفاق افتاده که صورت‌وضعیت‌هایی برای کارهایی که انجام نشده است، صادر شده و بعداً مشخص شده که ناشی از تبانی بین پیمانکار، شرکت‌های وابسته و معاونت‌های مرتبط بوده است. A28</p> <p>- در مسئله صورت‌وضعیت‌ها، تبانی بین پیمانکار و ناظر برای افزایش رقم صورت‌وضعیت، بسیار شایع است. A19</p> <p>- درباره تسویه حساب‌ها، هیچ سازوکار مشخصی در نوبت پرداخت مطالبات وجود ندارد و اعمال پارتی‌بازی و تعجیل و تعویق را می‌توان با پرداخت وجهی تغییر داد. ۲۸A</p> <p>- مدت‌ها تحویل چک طلب پیمانکاران پس از دریافت شیرینی صورت می‌گرفت که به دلیل کمبود منابع انجام می‌شد و این واقعاً فسادزا بود. A28</p>	<p>- صدور صورت وضعیت ساختگی</p> <p>- تبانی بین پیمانکاران و ناظران درباره رقم صورت وضعیت‌ها</p> <p>- مبهم بودن روند پرداخت صورت وضعیت‌ها و تقدم و تأخر آنها</p> <p>- پرداخت رشوه و رعایت نکردن قانون برای تسویه صورت وضعیت‌ها</p>	<p>۵- نظام رابطه‌سالاری در پرداخت قراردادها و مطالبات</p>
<p>- در اغلب مواقع پیمانکاران در حوزه نگردها از نیروی انسانی غیر مجاز (اتباع) استفاده می‌کنند. A5</p> <p>- در روند استفاده غیر مجاز از نیروی کار غیر قانونی جالب اینجاست که شهرداری در جریان این امور است و سهمش را از پیمان کار هم می‌گیرد. A17</p> <p>- بزرگ‌ترین فسادهایی که در شرکت‌های وابسته رخ می‌دهد، صدور حسن انجام کار به‌ویژه در بخش خدمات شهری است و مالیات پیمانکاران که پرداخت نمی‌شود. A17</p>	<p>- استفاده از نیروی کار غیر مجاز و عدم رعایت قانون کار</p> <p>- اهمال کاری و صدور حسن انجام کار^(۵) و نبود نظارت</p> <p>- صورت</p>	<p>۶- نگهداشت شهری، صورت وضعیت‌سازی و ضعف در رعایت قانون کار</p>

جمله‌های پایه‌ای	کد محوری	مقوله اصلی (کدگذاری انتخابی)
<p>- نظارت‌های ناکافی و غیر دقیق در بخش نگهداشت و خدمات شهری، زمینه را برای بروز تخلف در قراردادهای خرد و فاکتوری فراهم کرده است. در پرونده‌هایی زیادی در این چند سال فاکتورسازی وجود داشته است. A5</p>	<p>وضعیت‌سازی</p>	
<p>- از آنجایی که مکانیزم استاندارد و درستی در تعریف پروژه‌های شهرداری وجود ندارد، این پروژه‌ها به محملی برای توزیع رانت به عده‌ای خاص تبدیل شده‌اند. A16</p> <p>- به دلیل شفاف نبودن تبصره‌های بودجه همواره پروژه‌های چند ده هزار میلیاردی تعریف می‌شد و معلوم نبود که قرار بوده با کدام مجوز ساخته شود. A3</p> <p>- مسئله دیگری که در پروژه‌ها فسادزا است، بحث احصارگری در واگذاری پروژه‌هاست؛ شورایاری‌ها، انحصاری در گرفتن پروژه‌ها و پیمانکاری‌ها به راه انداخته‌اند. A16</p> <p>- بدون شک در روند تعریف و اجرای پروژه‌ها، نوعی اصلاح ساختار و بازنگری بر مبنای نیازسنجی و زمان‌بندی لازم است؛ چون واقعاً چنین روندی در پروژه‌های شهرداری وجود ندارد. A19</p>	<p>- اعمال نفوذ سیاسی در تعریف پروژه‌ها و رانت‌خواهی - مبهم و کلی تعریف کردن پروژه‌ها - انحصارگری در تعریف و واگذاری پروژه‌ها</p>	<p>۷- نظام انحصاری و غیر مستقل تعریف پروژه‌ها</p>
<p>- بدون شک در واگذاری پروژه‌های بزرگ، اعمال نفوذهای زیادی صورت می‌گیرد که همه آنها، تخلفات فسادزا رخ می‌دهد. A9</p> <p>- گاهی اتفاق می‌افتد که کارکنانی در شهرداری به مالک برای مراجعه به شعبه خاصی از دفاتر فشار می‌آورند؛ زیرا خود آن شخص در آن دفتر نفوذ داشته</p>	<p>- اعمال فشار و دخالت بیرونی در نحوه واگذاری‌ها - تخلفات ارائه خدمات در دفاتر</p>	<p>۸- فرآیند غیرقانونی عملکردهای غیر نقدی (تهاتر،</p>

جمله‌های پایه‌ای	کد محوری	مقوله اصلی (کدگذاری انتخابی)
<p>است. A26</p> <p>- اخذ حق حساب توسط معاونت مالی برای وصل کردن بدهکار و طلبکار شهرداری (تهاتر) و انجام قیمت‌گذاری آن بارها رخ داده و شکایاتی نیز دریافت شده است.</p> <p>A20</p> <p>- مورد فسادزای دیگری که در بخش امور تهاتر وجود دارد این است که معاونت مالی برای برقراری ارتباط بین بدهکار و طلبکار شهرداری و انجام قیمت‌گذاری، حق حساب دریافت می‌کند که غیر قانونی و عین فساد است. A6</p>	<p>خدمات الکترونیک</p> <p>- رشوه‌گیری در فرآیند واگذاری - تخلفات قیمت‌گذاری تهاتر و هولوگرام و پرداخت آنها</p>	<p>هولوگرام، تراکم سیار)</p>
<p>- تراکنش‌های شرکت‌های زیرمجموعه شهرداری روشن نیست و گاه یک شرکت بوده که چند حساب غیر ردگیری داشته است. A20</p> <p>- این روند فسادزا در شهرداری وجود دارد و آن استفاده از ظرفیت انعقاد قرارداد با شرکت‌های وابسته به شهرداری برای دور زدن قانون مناقصات است. A9</p> <p>- سازمان عمرانی مناطق (شرکت‌های وابسته به شهرداری)، کارگزار خاص شهرداری در پروژه‌ها هستند. پروژه به شرکت‌های وابسته به شهرداری محول و واگذار می‌شود و آن شرکت‌ها، پروژه‌ها را به صورت کاملاً عیان به پیمانکارن آشنای خود می‌دهند و سودی دریافت می‌کنند. این امر با برگزاری یک مناقصه صوری حل می‌شود. ۹A</p>	<p>- نظارت ضعیف بر وضعیت (گردش) مالی شرکت‌های تابعه</p> <p>- واسطه‌گری شرکت‌های تابعه در اخذ پروژه و واگذاری‌ها</p> <p>- لابی‌گری و شراکت در برخی از فرآیندهای اجرایی - ضعف در نظارت بر عملکرد شرکت‌های وابسته در عملکرد قراردادهای</p>	<p>۹- سازمان‌ها و شرکت‌های تابعه و تخلفات پذیرفته شده</p>

جمله‌های پایه‌ای	کد محوری	مقوله اصلی (کدگذاری انتخابی)
<p>- امری که همواره اتفاق افتاده، این بوده که کارشناس بازدید مناطق که وظیفه صدور پروانه را برعهده داشته است، با گرفتن رشوه، تخلفات را گزارش نکرده و پروانه لازم را صادر کرده است. A5</p> <p>- یکی از محمل‌های بروز فساد در حوزه شهرسازی و در بخش صدور پروانه‌ها، بحث عوارض متفرقه است که به دلیل مشخص نبودن مبنای آن، دست کارشناسان را برای افزایش و کاهش عوارض باز گذاشته است و این فسادزا است. A6</p> <p>- پروانه‌ها را بر اساس شرایط مجاز صادر می‌کنند، اما می‌توان تخلفات را مجاز شمرد. این امر از طریق اهرم شورای معماری مناطق صورت می‌گیرد که روزنه فساد است. A5</p>	<p>- اخذ رشوه در مراحل نقشه‌ریزی و صدور پایان کار</p> <p>- مشخص نبودن فرآیند حاکم بر محاسبه عوارض ساختمانی</p> <p>- لابی‌گری و اهرم فشار بیرونی برای چشم‌پوشی بر تخلفات و صدور مجوزها</p>	<p>۱۰- نظام مداخله- پذیر صدور پروانه‌ها و مجوزها</p>
<p>- واقعیت این است که در طول چند سال گذشته در شهرداری تهران، ارزش املاک تدقیق نمی‌شود و کارشناس ارزیاب می‌تواند با کم ارزیابی کردن ملک واگذاری به پیمانکار، با او در سود حاصله شریک شود. A27</p> <p>- نبود اطلاعات دقیق درباره املاک شهرداری در هر منطقه و سستی در روند ثبت واگذاری‌ها همواره یکی از محمل‌های بروز فساد در بخش املاک شهرداری بوده است. A13</p> <p>- محمل دیگری که فساد را در بخش املاک شهرداری فراهم آورده است، وجود رانت‌های اطلاعاتی است که باعث می‌شود مدیرانی که از روند واگذاری‌ها و اطلاعات</p>	<p>- فرآیند قیمت‌گذاری املاک</p> <p>- املاک فاقد اطلاعات و سند و نبود بانک اطلاعاتی دقیق</p> <p>- رانت اطلاعاتی و سوءاستفاده از آن</p> <p>- نحوه واگذاری املاک و مستغلات و زدوبند در این</p>	<p>۱۱- رانت در املاک و مستغلات</p>

مقوله اصلی (کدگذاری انتخابی)	کد محوری	جمله‌های پایه‌ای
	حوزه	برخی از املاک باخبر هستند، با افرادی زدوبند کرده، با در اختیار گذاشتن اطلاعات برای آنها، مبالغی را دریافت کنند. A12 - یکی از تخلفات بزرگ واگذاری و قرارداد بام لند است که هم بازرسی شهرداری و هم بازرسی کل کشور نسبت به آن ایرادهایی را گرفته‌اند. A26

بروز تخلف و فساد اداری در شهرداری تهران و نهادهای وابسته به آن از یازده محمل و مجرای خاصی رخ داده است. براساس یافته‌های به‌دست‌آمده از فرآیند کدگذاری‌های صورت‌گرفته، یازده زمینه یا مقوله اصلی و چهل مقوله فرعی، زمینه‌ساز بروز فساد و تخلف هستند. باید اشاره کرد که این زمینه‌ها برگرفته از فعالیت‌های خاصی بوده‌اند که در جریان مراودات و مناسبات اداری زمینه‌ساز تخلف شده‌اند^(۶). این زمینه‌های بروز فساد در نتیجه روابط اجتماعی و کنش‌های خاصی در بافت سازمان شهرداری و نهادها و شرکت‌های وابسته به آن رخ داده است که به شرح آنها پرداخته شده است.

مهم‌ترین بخش پژوهش در بخش اکتشافی، تلاش برای ترسیم الگوی پارادیمی بر اساس منطق روش‌شناسی گراند تئوری است. باید اشاره کرد که برای دستیابی به نظریه مرتبط با شکل‌گیری فساد اداری در شهرداری تهران، مقوله‌ها و روابط میان آنها از الگوی پارادیمی اشتراوس و کربین (۱۳۹۰) استفاده شد. به این منظور مقوله‌ها و روابط میان آنها با استفاده از الگوی کدگذاری محوری در قالب شرایط علی^۱، راهبردها^۲ (کنش‌ها و تعاملات)، شرایط زمینه‌ای^۳، شرایط مداخله‌گر^۴، پدیده محوری^۵ و پیامدها طبقه‌بندی شد که در شکل زیر نشان داده شده است. در این مرحله از پژوهش، محقق برحسب فهم خود از پدیده مورد مطالعه، فرآیند تحلیل و کدگذاری صورت‌گرفته از

1. Casual Conditions
2. Strategies
3. Context Conditions
4. Intervening Conditions
5. Core Category

مصاحبه‌ها، چهارچوب یا مدل پارادایم را بر اساس عوامل تأثیرگذار ترسیم می‌کند. بر اساس شکل (۱) می‌توان چنین گفت که عوامل متداخل در بروز پدیده محوری «ساختار سازمانی فسادخیز» در شهرداری تهران به شرح زیر تأثیرگذار بوده‌اند و چارچوب پارادایمی مرتبط را تشکیل داده‌اند. در توضیح این بخش باید اشاره کرد که با توجه به یافته‌های عوامل متداخل در ترسیم مدل پارادایمی در سطوح شرایط علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر، ترکیبی از یافته‌های تحلیل پژوهش در سطح مقوله‌های فرعی است.

شکل ۱- الگوی پارادایمی فساد اداری در شهرداری تهران

شرایط علی تأثیرگذار شامل اختیارات فراقانونی مدیران، عملکردهای غیر قانونی مدیران و ضعف نظارت بر آنها، فرآیند قیمت‌گذاری املاک و رانت اطلاعاتی و سوءاستفاده از آن است.

شرایط زمینه‌ای یا بستر بروز فساد اداری عبارتند از: وجود نهادهای موازی تصمیم‌گیر در صدور احکام، واگذاری به شرکت‌های خاص و غیر رقابتی بودن، مبهم بودن موضوع و محل تخصیص بودجه، ضعف روند نظارتی بر صرف بودجه و مکانیزم کنترلی در این بخش، سیستم حسابرسی ضعیف و ضعف در گزارش‌های برخط مالی، نداشتن روند مشخص در انتخاب و انتصاب مدیران، مبهم بودن روند پرداخت صورت وضعیت‌ها و تقدم و تأخر آنها، مبهم و کلی تعریف کردن پروژه‌ها، نظارت ضعیف بر وضعیت (گردش) مالی شرکت‌های تابعه، ضعف در نظارت بر عملکرد شرکت‌های وابسته در عملکرد قراردادهای مشخص نبودن فرآیند حاکم بر محاسبه عوارض ساختمانی و املاک فاقد اطلاعات و سند و نبود بانک اطلاعاتی دقیق.

شرایط مداخله‌گر تأثیرگذار بر فساد اداری شامل اخذ تصمیم‌ها برخلاف طرح تفصیلی، اعمال نفوذ نیروهای برون‌سازمانی بر تصمیم‌های کمیسیون‌ها، نادیده‌انگاری تصمیم‌ها و احکام کمیسیون‌ها به واسطه رشوه، لابی‌گری و حذف سایر پیمانکاران، تخلف و تبانی در تعیین قیمت واگذاری‌ها، واسطه‌گری شرکت‌های وابسته شهرداری در واگذاری‌ها، انجام مناقصات صوری در واگذاری پروژه‌های خاص، دخالت مدیران در تخصیص بودجه و هزینه‌کرد دلبخواهی آن، صدور صورت‌وضعیت ساختگی، تبانی بین پیمانکاران و ناظران درباره رقم صورت‌وضعیت‌ها، پرداخت رشوه و رعایت نکردن قانون برای تسویه صورت‌وضعیت‌ها، استفاده از نیروی کار غیر مجاز و رعایت نکردن قانون کار، اهمال‌کاری و صدور حسن انجام کار و نبود نظارت، صورت‌وضعیت‌سازی، اعمال نفوذ سیاسی در تعریف پروژه‌ها و رانت‌خواهی انحصارگری در تعریف و واگذاری پروژه‌ها، اعمال فشار و دخالت بیرونی در نحوه واگذاری‌ها، تخلفات ارائه خدمات در دفاتر خدمات الکترونیک، رشوه‌گیری در فرآیند واگذاری و... است.

راهبردهای مؤثر بر بروز پدیده محوری پژوهش شامل اخذ تصمیم‌ها برخلاف طرح تفصیلی، عدم اجرای احکام کمیسیون‌ها برای اخذ رشوه در این بخش، انجام مناقصات صوری در واگذاری پروژه‌های خاص، تخلف و تبانی در تعیین قیمت واگذاری‌ها، صدور

صورت وضعیت ساختگی، پرداخت رشوه برای تسویه صورت وضعیت‌ها، تأخیر انداختن در روند اجرای کار و کارچاق‌کنی، استفاده از نیروی کار غیر مجاز، صورت وضعیت‌سازی، تخلف در قیمت‌گذاری تهاتر و هولوگرام و واسطه‌گری، لابی‌گری و شراکت شرکت‌های تابعی در امور اجرایی است.

پیامدهای ناشی از بروز فساد اداری در شهرداری را می‌توان موارد ذیل عنوان کرد: نهادینه شدن رفتار سازمانی متخلفانه، شکل‌گیری فرهنگ فساد در جامعه و سازمان شهرداری، کاهش سرمایه و اعتماد اجتماعی، افزایش نابهنجاری‌های اجتماعی (قانون-شکنی و تخلف)، افزایش ناراضی‌ت‌ها از سازمان، هدر رفت منابع سازمان، از بین رفتن قدرت نظارت بر امور (عدم کنترل زیردستان و مدیریت)، رقابت اداری ناسالم بین منابع انسانی، ناکارآمد شدن سازمان اداری شهرداری، کاهش ضمانت اجرایی قانون و پایداری قانون‌شکنی، کاهش امکان برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری واقع‌بینانه، تضعیف فرهنگ قبح اجتماعی ارتکاب فساد و تضعیف فرهنگ کار.

در نتیجه تداخل عوامل تأثیرگذار پدیده محوری پژوهش به این صورت تدوین گشت که «فساد اداری در شهرداری تهران برآمده از ساختار سازمانی فسادخیزی است که خود ناشی از تعامل بین مدیریت پذیرنده فساد، فرهنگ سازمانی فسادزده و مدیریت نظام‌مند تخلفات است که به واسطه نبودن اراده واقعی برخورد با فساد، زمینه‌ساز رخداد فساد گشته و در سایه تعامل عوامل یادشده، فساد در این نظام اداری تولید و بازتولید می‌شود».

علاوه بر شناسایی زمینه‌های بروز فساد اداری در شهرداری تهران، بخش دوم پژوهش مربوط به پیمایش میزان رخداد آنها در شهرداری تهران و نقش آنها در رخداد فسادهای کلان است. بر همین اساس در بخش پیمایش پژوهش، نقش مقوله‌های فرعی مرتبط با مقوله‌های اصلی به عنوان گویه سنجیده شده‌اند که نتایج این بخش از پژوهش را می‌توان در جدول زیر مشاهده کرد. در این جدول می‌توان میانگین و انحراف معیار هر یک از محمل‌های بروز فساد را مشاهده کرد.

جدول ۳- مقایسه میانگین محمل‌های بروز فساد در شهرداری تهران

ردیف	شاخص آماری در بخش: به چه میزان خود یا همکارانتان با پدیده مواجه بوده‌اید؟		عامل (مقوله)	شاخص آماری در بخش: به چه میزان در شهرداری وجود دارد؟	
	انحراف معیار	میانگین امتیاز کلی		انحراف معیار	میانگین امتیاز کلی
۱	۰/۸۷۱	۲/۵۷	محمل‌های بروز فساد اخذ تصمیم‌ها در کمیسیون‌ها برخلاف طرح تفصیلی	۰/۷۵	۳/۷۶
۲	۰/۶۸۲	۲/۵۶	اعمال نفوذ نیروهای بیرون از شهرداری بر تصمیم‌های کمیسیون‌ها	۰/۶۰	۳/۸۶
۳	۰/۷۰۱	۲/۶۹	وجود نهادهای موازی تصمیم‌گیر در صدور احکام	۰/۶۳	۳/۸۲
۴	۰/۸۶۱	۲/۴۶	نادیده‌انگاری تصمیم‌ها و احکام کمیسیون‌ها به واسطه رشوه	۰/۶۱	۳/۸۲
۵	۰/۵۹۷	۲/۳۷	واگذاری مناقصات به شرکت‌های خاص و غیر رقابتی بودن	۰/۷۶	۳/۲۷
۶	۰/۶۰۸	۲/۴۴	لابی‌گری و حذف پیمانکاران قوی و کارآمد	۰/۶۶	۳/۲۲
۷	۰/۵۷۹	۲/۲۷	تخلف و تبانی در تعیین قیمت واگذاری مناقصات	۰/۵۸	۳/۵۹
۸	۰/۶۱۸	۲/۴۱	واسطه‌گری شرکت‌های وابسته به شهرداری در واگذاری‌ها	۰/۶۷	۳/۴۱
۹	۰/۶۹۰	۱/۹۸	انجام مناقصات صوری در واگذاری پروژه‌های خاص	۰/۶۸	۳/۰۴
۱۰	۰/۵۲۹	۱/۹۳	مبهم بودن موضوع و محل تخصیص بودجه	۰/۶۲	۳/۱۰
۱۱	۰/۶۱۳	۲/۱۵	ضعف روند نظارتی بر صرف بودجه و مکانیزم کنترلی در این بخش	۰/۶۸	۳/۴۰

۰/۶۱۷	۲/۳۴	سیستم حسابرسی ضعیف و ضعف در گزارش‌های مالی برخط (آنلاین)	۰/۶۰	۳/۵۶	۱۲
۰/۶۶۰	۲/۵۲	دخالت مدیران در تخصیص بودجه و هزینه‌کرد دل‌خواهی آن	۰/۷۶	۳/۶۱	۱۳
۰/۷۲۸	۲/۸۰	نداشتن روند مشخص در انتخاب و انتصاب مدیران	۰/۷۶	۳/۸۰	۱۴
۰/۶۸۴	۲/۳۳	اختیارات فراقانونی مدیران	۰/۸۴	۳/۳۱	۱۵
۰/۵۸۳	۲/۴۴	ضعف نظارت بر مدیران	۰/۶۷	۳/۵۶	۱۶
۰/۶۶۸	۲/۳۱	صدور صورت‌وضعیت ساختگی	۰/۵۷	۳/۲۵	۱۷
۰/۷۱۶	۲/۵۰	تبانی بین پیمانکاران و ناظران درباره رقم صورت‌وضعیت‌ها	۰/۵۱	۳/۷۶	۱۸
۰/۵۷۲	۲/۳۲	مبهم بودن روند پرداخت صورت‌وضعیت‌ها و تقدم و تأخر آنها	۰/۶۹	۳/۲۴	۱۹
۰/۶۱۸	۲/۴۱	پرداخت رشوه و رعایت نکردن قانون برای تسویه صورت‌وضعیت‌ها	۰/۶۷	۳/۷۶	۲۰
۰/۹۴۴	۲/۶۵	استفاده از نیروی کار غیر مجاز و رعایت نکردن قانون کار	۰/۶۸	۳/۴۷	۲۱
۰/۷۰۵	۲/۹۵	اهمال کاری و صدور حسن انجام کار و نبود نظارت	۰/۶۳	۳/۸۷	۲۲
۰/۶۱۶	۲/۶۰	اعمال نفوذ سیاسی در تعریف پروژه‌ها و رانت‌خواهی	۰/۶۶	۳/۸۸	۲۳
۰/۶۱۱	۲/۲۸	مبهم و کلی تعریف کردن پروژه‌ها	۰/۷۵	۳/۳۱	۲۴
۰/۶۲۵	۲/۳۸	انحصارگری در تعریف و واگذاری پروژه‌ها	۰/۷۲	۳/۶۰	۲۵
۰/۶۱۱	۲/۴۷	اعمال فشار و دخالت برون‌سازمانی در نحوه واگذاری‌ها	۰/۶۸	۳/۸۰	۲۶
۰/۷۴۸	۲/۳۳	رشوه‌گیری در فرآیند واگذاری	۰/۶۷	۳/۵۰	۲۷
۰/۶۱۲	۱/۵۱	تخلفات ارائه خدمات در دفاتر خدمات الکترونیک	۰/۸۲	۲/۳۹	۲۸
۰/۶۴۳	۲/۰۳	تخلفات قیمت‌گذاری تهاتر و هولوگرام و پرداخت آنها	۰/۷۵	۲/۹۳	۲۹

۰/۶۷۶	۲/۳۴	نظارت ضعیف بر وضعیت گردش مالی شرکت‌های تابعه	۰/۶۸	۳/۶۷	۳۰
۰/۷۰۸	۲/۲۶	واسطه‌گری شرکت‌های تابعه در اخذ پروژه و واگذاری‌ها	۰/۵۶	۳/۳۸	۳۱
۰/۶۲۴	۲/۴۹	لابی‌گری و شراکت شرکت‌ها و سازمان‌های تابعه شهرداری در برخی از فرآیندهای اجرایی	۰/۶۲	۳/۷۲	۳۲
۰/۶۶۰	۲/۳۷	نبود نظارت بر عملکرد شرکت‌های وابسته در عملکرد قراردادهای	۰/۶۷	۳/۵۶	۳۳
۰/۷۹۵	۲/۸۱۲	اخذ رشوه در مراحل نقشه‌ریزی و صدور پایان کار	۰/۵۵	۴/۰۱	۳۴
۰/۶۵۶	۱/۷۹	مشخص نبودن فرآیند حاکم بر محاسبه عوارض ساختمانی	۰/۷۵	۲/۹۴	۳۵
۰/۷۷۳	۲/۵۹	لابی‌گری و اهرم فشار بیرونی برای چشم‌پوشی بر تخلفات در زمینه صدور پروانه	۰/۷۹	۳/۸۲	۳۶
۰/۶۹۳	۱/۸۹	تخلف در فرآیند قیمت‌گذاری املاک	۰/۷۶	۳/۰۸	۳۷
۰/۶۹۴	۱/۵۰	وجود املاک فاقد اطلاعات و سند و نبود بانک اطلاعاتی دقیق	۰/۸۰	۲/۵۰	۳۸
۰/۸۲۶	۲/۴۸	رانت اطلاعاتی و سوءاستفاده از آن در بخش واگذاری املاک	۰/۷۰	۳/۸۲	۳۹
۰/۶۸۲	۲/۳۸		۰/۶۸۴	۳/۴۹	میانگین

مطابق اطلاعات جدول (۳) و بر اساس نظرات پاسخگویان در سطح محمل‌های بروز فساد اداری در شهرداری تهران در بخش «به چه میزان وجود دارد»، بیشترین میزان مربوط به محمل (مقوله) «اخذ رشوه در مراحل نقشه‌ریزی و صدور پایان کار» با میانگین ۴/۰۱ بوده است.

همچنین مقوله (محمل) «اعمال نفوذ نیروهای بیرون از شهرداری بر تصمیم‌های کمیسیون‌ها» با میانگین ۳/۸۶ در رتبه دوم بیشترین نقش در بروز فساد اداری قرار داشته است. همچنین در این بخش، مقوله (محمل) «تخلفات ارائه خدمات در دفاتر خدمات الکترونیک» با میانگین ۲/۳۹، کمترین میزان را در میان پاسخگویان به عنوان محمل بروز فساد اداری در شهرداری تهران داشته است.

مطابق با اطلاعات جدول (۳) و بر اساس نظرات پاسخگویان در سطح محمل‌های بروز فساد اداری در شهرداری تهران در بخش «به چه میزان خودتان یا همکارانتان با این پدیده مواجه بوده‌اید»، بیشترین میزان مواجهه مربوط به عامل (مقوله) «اهمال کاری و صدور حسن انجام کار و نبود نظارت» با میانگین ۲/۹۵ بوده است.

همچنین محمل «نداشتن روند مشخص در انتخاب و انتصاب مدیران» با میانگین ۲/۸۲ در رتبه دوم، بیشترین مواجهه را در میان پاسخگویان به عنوان محمل‌های بروز فساد اداری داشته است. همچنین در این بخش، مقوله (محمل) «وجود املاک فاقد اطلاعات و سند و نبود بانک اطلاعاتی دقیق» با میانگین ۱/۵۰ کمترین مواجهه را در میان پاسخگویان به عنوان محمل بروز فساد اداری در شهرداری تهران داشته است.

نتیجه‌گیری

آنچه در این پژوهش بررسی و تبیین شد، مسئله فساد اداری در شهرداری تهران بود. همان‌گونه که بیان شد، پدیده فساد اداری به عنوان یک آفت در نظام اداری در تمامی جوامع برای محققان حوزه علوم انسانی باعث دغدغه بوده و از این‌رو از زوایای گوناگونی کاوش و بررسی شده است. پدیده فساد اداری در دنیای امروز به‌ویژه کشورهای در حال توسعه به عنوان یکی از مهم‌ترین موانع پیشرفت جامعه مطرح شده است. این پدیده، آسیب‌های جبران‌ناپذیری به سرعت چرخ توسعه در جامعه وارد کرده و همچنین مسیر توسعه و پیشرفت جامعه را مسدود و محدود می‌سازد؛ اعتماد و سرمایه اجتماعی را در جامعه تضعیف کرده، نهادهای اجتماعی را از انجام رسالت‌ها و

وظایف خاص خود دور می‌سازد. بر این اساس تلاش شد مسئله فساد اداری، عوامل زمینه‌ساز، عوامل تسهیلگر و سازوکار رخداد فساد در شهرداری تهران بررسی شود. بر اساس یافته‌های پژوهش، بروز فساد اداری در شهرداری تهران از یازده عامل (مقوله) اصلی زمینه‌ساز فساد نشأت گرفته است. این عوامل شناسایی شده در سه محور شامل شرایط علی، شرایط زمینه‌ای و شرایط مداخله‌گر، سبب بروز و رخداد فساد در شهرداری تهران شده‌اند. بر اساس ماهیت اکتشافی پژوهش که برگرفته از استراتژی استقرایی پژوهش است، هدف از انجام پژوهش، دستیابی به نظریه‌ای زمینه‌بنیاد در ارتباط با رخداد فساد در شهرداری بوده است. بر اساس یافته‌های پژوهش و منطق روش‌شناختی پژوهش، مقوله هسته‌ای پژوهش به این صورت تدوین گشت که «فساد اداری در شهرداری تهران برآمده از ساختار سازمانی فسادخیزی است که خود ناشی از تعامل بین مدیریت پذیرنده فساد، فرهنگ سازمانی فسادزده و مدیریت نظام‌مند تخلفات است که به واسطه نبودن اراده واقعی برخورد با فساد، زمینه‌ساز رخداد فساد گشته و در سایه تعامل عوامل یادشده، فساد در این نظام اداری تولید و بازتولید می‌شود».

در تبیین مقوله هسته‌ای پژوهش باید اشاره کرد که با توجه به رویکرد لیبرالی در تبیین انتقادی مسائل اجتماعی که بروز انحراف و کج‌روی را ناشی از شرایط ساختاری جامعه می‌داند تا شرایط فردی، باید گفت که بروز فساد اداری در شهرداری تهران ناشی از شرایطی است که به لحاظ ساختاری در این سازمان ایجاد شده و زمینه‌ساز رخداد تخلفات فسادزا شده است. بسیاری از تخلفات فسادزا در سازمان، نهادها و شرکت‌های تابعه شهرداری تهران ناشی از شرایطی است که به لحاظ ساختاری، زمینه‌ساز فسادند تا اینکه برگرفته از انگیزه‌های فردی باشند. تخلفات عمده در بخش‌های واگذاری‌ها، تعریف پروژه‌ها و قراردادهای، شهرسازی و بخش املاک برخاسته از شرایط ساختاری، قانونی و نظارتی در این بخش‌هاست. بسیاری دیگر از تخلفات و فسادهای خرد و کلان رخ داده که گاه به صورت فردی رخ داده‌اند نظیر دریافت رشوه برای پیش بردن امور، تبانی و لابی‌گری‌های ناظران و پیمانکاران، در نهایت ناشی از آن شرایط ساختاری نامناسبی است که تسهیل‌کننده و پذیرنده رخداد تخلفات فسادزا بوده‌اند.

گاه بسیاری از تخلفات و فسادهای رخ داده ناشی از مدیریت پذیرنده فساد و مدیریت نظام‌مند تخلفات است که پذیرنده بروز تخلف و فساد بوده است که منجر به دخالت‌های نهادهای غیر مرتبط درون‌سازمانی یا دخالت‌های برون‌سازمانی بوده است. این امر، یادآور نظریه لومان است که فساد را ناشی از نفوذ و دخالت ارزش‌های یک نظام در نظام دیگر می‌داند. این امر سبب برهم زدن مناسبات قانونی و اداری در شهرداری تهران شده است که زمینه‌ساز تخلفات در بخش‌های واگذاری پروژه‌ها، قانون قراردادهای، برهم خوردن تشریفات اداری در بخش واگذاری‌ها شده است که یادآور قوم‌گرایی و خاص‌گرایی در نظریه جوامع منشوری ریگرز در تبیین فساد اداری است. همین امر را وبر در بوروکراسی‌های غیر عقلانی با عنوان خاص‌گرایی به جای عام‌گرایی مطرح می‌کند. در تبیین نقش دیگر متغیرهای ساختاری می‌توان به نقش نظام نظارتی ضعیف در کنترل و کاهش فساد اداری نیز اشاره کرد. همان‌گونه که غایت نظریه‌های کنترل اجتماعی بیان می‌کنند که در صورت نبودن نظارت‌ها و کنترل‌های مؤثر، بروز انحراف و کج‌روی نیازمند انگیزه دیگری نیست، باید اشاره کرد که سازوکارهای نظارتی و کنترلی در شهرداری تهران در بخش‌های مختلف از نارسایی و ضعف‌های متعددی رنج می‌برد که زمینه‌ساز تخلفات متعددی شده است.

در بیانی کلی باید گفت که شرایط بروز فساد اداری در شهرداری تهران بیشتر از علل ساختاری نشأت می‌گیرد و بسیاری از کنش‌هایی که فسادزا هستند، از ساختار سازمانی معیوب و فسادزای شهرداری تهران ریشه می‌گیرند. باید گفت که زمینه‌ها و محورهای شناسایی شده که زمینه‌ساز بروز فساد اداری در شهرداری هستند، همگی حول محور یک مفهوم کلی‌تر گرد هم می‌آیند که بستر مناسب را برای بروز این زمینه‌های ایجاد کرده است و آن مفهوم «ساختار سازمانی فسادخیز» است که در نهایت سبب ایجاد نوعی فرهنگ فساد در سازمان شهرداری تهران شده است و نتیجه آن، بازتولید شدن فساد در بستر سازمانی شهرداری تهران است. در نتیجه شکل‌گیری چنین فرهنگ سازمانی و ساختاری، شاهد چرخه‌ای از بازتولید فساد خواهیم بود که جز با اصلاحات ساختاری خرد و کلان در بدنه نظام اداری شهرداری نمی‌توان با آن مقابله

کرد. حتی کسانی که خود مرتکب چنین انحرافات فسادزایی می‌شوند، در نهایت قربانی شرایطی اند که آنها را احاطه و در کمند خود گرفتار کرده است.

با توجه به یافته‌های پژوهش به عنوان راهکار اجرایی در جهت کاهش رخداد فساد اداری در شهرداری تهران باید گفت که با توجه به اینکه بیشترین نقش در رخداد فساد مربوط به مقولهٔ اخذ رشوه در مراحل نقشه‌ریزی و پایان کار، تعدی و تخلف در اجرای قانون در حوزهٔ شهرسازی و نظارت بر ساخت‌وساز، انحصاری بودن شرکت‌های حوزهٔ خدمات شهری (فضای سبز و پسماند)، اهمال کاری و صدور حسن انجام کار و نبود نظارت و مقولهٔ اعمال نفوذ سیاسی در تعریف پروژه‌ها و رانت‌خواهی است، از این‌رو نظارت بر مراحل صدور مجوزها در حوزهٔ شهرسازی باید افزایش یابد و تمامی مراحل به صورت الکترونیکی انجام شود. همچنین با توجه به دخالت‌های سیاسی و برون‌سازمانی در تعریف و واگذاری پروژه‌ها، تلاش برای سامان بخشیدن به این حوزه از طریق سامانه‌مند شدن و نظارت یک نهاد بیرون از سازمان شهرداری تهران باید در اولویت اقدام قرار گیرد.

در بیان چگونگی اقدام در جهت اصلاحات ساختاری کاهش‌دهندهٔ فساد اداری باید گفت همان‌گونه که رویکرد فاصله‌طرح- واقعیت و همچنین رویکرد سیاست‌های ضد فساد بیان می‌کنند که هرگونه اقدام و طرح سیاستی باید با زمینه و بافتی که آن سیاست‌ها برای آن طرح شده‌اند هم‌خوانی داشته باشد (Heeks & Mathisen, 2012: 561)، باید اشاره کرد که با توجه به شرایط موجود در شهرداری تهران و آنچه در بافت این سازمان وجود دارد، باید اقدامات اینگونه آغاز شوند:

۱- جامعه‌پذیری ضد فساد: با توجه به یافته‌های پژوهش در بخش اکتشافی اخذ رشوه در مراحل نقشه‌ریزی و پایان کار در شهرداری تهران به عنوان یکی از مظاهر بروز فساد اداری باید گفت که تلاش برای جامعه‌پذیری ضد فساد، یکی از اقدامات اصلاحی آغازین تأثیرگذار است. جامعه‌پذیری ضد فساد از طریق آموزش‌های ضروری در بدو استخدام، آشنایی کارکنان با قوانین و مقررات ملاک عمل و درخواست همکاران برای رعایت اصول و آشنایی کارکنان با عرف سازمانی ایجاد خواهد شد. آموزش بدو خدمت در صورت اجرای صحیح آن، تأثیر بسزایی در افزایش مهارت‌های شغلی و جامعه‌پذیری ضد فساد خواهد داشت و از طریق افزایش مهارت‌های شغلی، همگام‌سازی ملزومات

شغلی با شرایط ایجاد شده جدید، سبب ارتقای کیفیت ارائه خدمات و همچنین کاهش رویه‌های عادی شده در نقض اجرای قانون خواهد شد و از این طریق، کاهش روند ارتکاب تخلف و فساد را فراهم می‌سازد.

۲- کاهش ارتباط ارباب‌رجوع با کارمندان و تقویت خدمت‌رسانی الکترونیک: با توجه به یافته‌های پژوهش در سطح محمل‌های بروز فساد، مقولهٔ اخذ رشوه در مراحل نقشه‌ریزی و صدور پایان کار بر اساس نظرهای پاسخ‌دهندگان، بیشترین میزان رخداد و رواج را داشته است. بر این اساس یکی از اقدامات اصلاحی، کاهش ارتباط ارباب‌رجوع و افزایش خدمات الکترونیک است. یکی از راه‌های مؤثر برای مبارزه با فساد در سازمان شهرداری تهران، کاهش میزان ارتباط ارباب‌رجوع برای ثبت قراردادهای صدور پروانه‌ها و فرآیندهای مرتبط با شهرسازی با کارمندان شهرداری است. اداره کل تشکیلات و بهبود روش‌ها با همکاری سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات می‌تواند بسیاری از گلوگاه‌های فسادخیز را شناسایی کرده، نسبت به اصلاح فرآیند و برقراری خدمات الکترونیک در این عرصه‌ها اقدام نماید.

۳- ارتقای پاسخگویی و شفافیت در شهرداری تهران: موضوع پاسخگویی به شهروندان و احقاق حقوق مدنی و شهروندی از جمله موضوعاتی است که در سال‌های اخیر مورد توجه و بررسی قرار گرفته و همراه با مسئولیت و اختیار است و به عنوان ابزاری قوی برای عملیاتی نمودن و استقرار نظارت عمومی بر دولت به کار می‌رود. همچنین اعتماد عمومی که از مهم‌ترین سرمایه‌های اجتماعی بوده، یکپارچگی و انسجام در سیستم‌های اجتماعی را تقویت کرده، باعث پرورش ارزش‌های نظام مردم‌سالاری می‌شود، سطح مقبولیت و اثربخشی شهرداری را ارتقا می‌بخشد.

پی‌نوشت

۱. در چند سال گذشته، فسادهای کلانی در شهرداری تهران (سال ۱۳۹۶، فساد در شهرداری تهران املاک نجومی سال ۱۳۹۵ معادل ۲۲۰۰ میلیارد تومان) گزارش شده است (مبتنی بر گزارش رسمی سازمان بازرسی کل کشور به شماره نامه ۱۵۰۴۹/۸۶).
۲. ر.ک: عابدی جعفری و دیگران، ۱۳۹۸؛ آقازاده و دیگران، ۱۳۹۷؛ عباس‌زاده واقفی و دیگران، ۱۳۹۶؛ حقیقتیان و دیگران، ۱۳۹۵؛ زاهدی و دیگران، ۱۳۸۸؛ رفیع‌پور، ۱۳۸۶.

۳. با توجه به محدودیت‌های نگارشی به ذکر چند پژوهش جدیدتر درباره فساد اداری پرداخته شده است.

۴. این حالت زمانی رخ می‌دهد که داده‌های بیشتری که باعث توسعه، اصلاح، بزرگ شدن یا اضافه شدن به نظریه موجود می‌شود، در تحقیق وارد نشود. در این شرایط، داده‌های جدیدی که وارد تحقیق می‌شود، طبقه‌بندی موجود را تغییر نمی‌دهد یا پیشنهادی برای ایجاد طبقه جدید ارائه نمی‌کند. یعنی در واقع به گفته اشتراس و کوربین (۱۳۹۰)، این دسته‌بندی‌ها هستند که به اشباع می‌رسند.

۵. اصطلاحی در شهرداری تهران است که بیانگر عدم رعایت کیفیت کار است که در این حالت، پیمانکاران برای سود بیشتر خود از مواد با کیفیت پایین‌تر استفاده می‌کنند.

۶. با توجه به آنکه نحوه بروز تخلف و فساد رخ داده از طریق محمل‌های بروز فساد در جدول مربوطه این بخش به طور کامل شرح داده شده، برای اجتناب از اطناب و تکرار دوباره این موارد در این بخش، تنها به بیان این مقوله‌های و مقوله‌های مرتبط با آنها پرداخته شده است.

منابع

- اشتراوس، آنسلم و جولیت کوربین (۱۳۹۰) مبانی پژوهش کیفی، فنون و مراحل تولید نظریه زمینه‌ای، ترجمه ابراهیم افشار، تهران، نشرنی.
- آقازاده، فتاح و دیگران (۱۳۹۷) تدوین مدل علی بروز فساد اداری در مناطق شهرداری، فصلنامه فرآیند مدیریت توسعه، دوره ۳۱، پاییز ۹۷، شماره ۳، پیاپی ۱۰۵.
- بودجه سال ۱۴۰۱ شهرداری تهران و شرکت‌های تابعه آن، پرتال شهرداری تهران ۱۴۰۱.
- حاجیانی، ابراهیم و دیگران (۱۳۹۱) «اعتماد اجتماعی به مدیریت شهری و عوامل مؤثر بر آن»، فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، دوره اول، شماره ۲، صص ۵۵-۹۰.
- حقیقتیان، منصور و دیگران (۱۳۹۵) رابطه بین تعهد سازمانی و گرایش به فساد اداری بین کارکنان شهرداری تهران، نشریه رفاه اجتماعی، سال ۵، دوره ۱۶، شماره ۶۱، صص ۴۷-۷۶.
- دوگراف، خیالت و دیگران (۱۳۹۴) چشم‌اندازهای نظری فساد، ترجمه هانیه هژیر الساداتی و دیگران، تهران، آگاه.
- رابرتسون، یان (۱۳۷۴) درآمدی بر جامعه، ترجمه حسین بهروان، چاپ دوم، مشهد، آستان قدس.
- رایبگتن، ارل و مارتین واینبرگ (۱۳۹۵) رویکردهای نظری هفتگانه در بررسی مسائل اجتماعی، ترجمه رحمت‌الله صدیق سروسنایی، تهران، دانشگاه تهران.
- رفیع‌پور، فرامرز (۱۳۸۶) سرطان اجتماعی فساد، تهران، شرکت سهامی انتشار.
- زاهدی، شمس‌السادات و دیگران (۱۳۸۸) بررسی عوامل مؤثر بر کاهش فساد اداری (مطالعه موردی در شهرداری تهران)، نشریه مدیریت فرهنگ سازمانی، سال ۱۳۸۸، دوره ۷، شماره ۲۰، صص ۲۹-۵۵.
- عابدی جعفری، حسن و دیگران (۱۳۸۹) شناسایی عوامل فردی مؤثر بر تمایل به فساد اداری در شهرداری تهران، فصلنامه مطالعات رفتار سازمانی سال هشتم بهار ۱۳۹۸ شماره ۱ (پیاپی ۲۹).
- عباس‌زاده واقفی، شیرین السادات و دیگران (۱۳۹۶) شناسایی علل بومی بروز فساد اداری: مورد مطالعه شهرداری تهران، مجله دانش حسابرسی، پاییز ۱۳۹۶، شماره ۶۸، صص ۵-۴۰.
- کوزر، لوئیس و برنارد روزنبرگ (۱۳۸۵) نظریه‌های بنیادی جامعه‌شناسی، ترجمه فرهنگ ارشاد، تهران، نشرنی.
- مشونیس، جان (۱۳۹۶) مسائل اجتماعی، ترجمه هوشنگ نایبی، تهران، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات با همکاری شورای اجتماعی کشور.
- هانتینگتون، ساموئل (۱۳۸۲) سامان سیاسی در جوامع دستخوش دگرگونی، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، علم.

- World Bank Economic Review 25 (3), pp. 387–417.
- Batzilis, Dimitris (2019) Electoral competition and corruption: Evidence from municipality audits in Greece. *International Review of Law and Economics*. Volume 59, September 2019, pp. 13-20.
- Beekman, G., Bulte, E. and Nillesen, E. (2014) Corruption, investments and contributions to public goods, experimental evidence from rural Liberia. *Journal of Public Economics* 115, pp. 37–47.
- Browne, M. W (1995) Alternative ways of assessing model fit. *Testing Structural Equation Models*. K. A. Bollen and J. S. Long. Newbury Park, CA, Sage, pp. 136- 162.
- Dong, B. and Torgler, B. (2011) Democracy, property rights, income equality, and corruption. EEM Working Paper, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1756816.
- Heeks, Richard.& Harald Mathisen (2012) Understanding success and failure of anticorruption initiatives, *Crime Law Soc Change*, 58, pp 533-549.
- Hirschi, T. (1969) *Causes of delinquency*. Berkeley, University of California Press.
- Liu, X. (2016) ‘Corruption culture and corporate misconduct’, *Journal of Financial Economics*, Vol. 122, No. 2, pp. 307–327.
- Montinola, G.R. and Jackman, R.W. (2002) Sources of corruption, a cross-country study. *British Journal of Political Science* 32 (1), pp. 147–170.
- Pellegrini, L., & Gerlagh, R. (2004) Corruption's effect on growth and its transmission channels. *Kyklos*, 57 (3), pp. 429-456. <https://doi.org/10.1111/j.0023-5962.2004.00261.x>.
- Rivas, M.F. (2012) An experiment on corruption and gender. *Bulletin of Economic Research* 65 (1), pp. 10–42.
- Seligson, M.A. (2006) The measurement and impact of corruption victimization, survey evidence from Latin America. *World Development* 34 (2), pp. 381–404.
- Smith, D. J. (2007) *A Culture of Corruption, Everyday Deception and Popular Discontent in Nigeria*. Princeton, NJ, Princeton University Press.
- Tanzi, V. p. Anderson (2001) *Corruption Around the World, Causes, Consequences, Scope, and Cases*. IMF-Staff Papers, 45 (4), pp. 63-98.
- Treisman, d (2000) The causes of corruptin, A Cross- National study. *Journal of public Economics* 76, pp. 399- 457.
- (2020) *Economic Development and Democracy, Predispositions and Triggers*. Department of Political Science, University of California, Los Angeles, California 90095-1472, *Journal of Economic Perspectives* this link is disabled, 2019, 33 (4), pp. 100–127.